

УДК 321.47

Качур І. М., ад'юнкт кафедри
кримінального права НАВС

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 300 КК України

Проаналізовано доктрину кримінального права, а також чинний закон про кримінальну відповідальність у контексті визначення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 300 КК України. Під час аналізу об'єктивної сторони злочину, надано характеристику таким поняттям як “ввезення”, “виготовлення”, “зберігання”, “перевезення”, “збут”, “розповсюдження”.

Ключові слова: дискримінація, культ насильства та жорстокості, об'єктивна сторона злочину.

Проанализировано доктрину уголовного права, а также действующий закон об уголовной ответственности в контексте определения объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 300 УК Украины. При анализе объективной стороны преступления, охарактеризованы такие понятия как “ввоз”, “изготовление”, “хранение”, “перевозка”, “сбыт”, “распространение”.

Ключевые слова: дискриминация, культ насилия и жестокости, объективная сторона преступления.

Analyzed the doctrine of criminal law and current law on criminal liability in the context of the definition of the objective side of the crime under Art. 300 of the Criminal Code of Ukraine. When analyzing the objective side of the crime, and describes such a concept as “import”, “manufacturing”, “storage”, “transportation”, “sales”, “distribution”.

Keywords: discrimination, the cult of violence and cruelty, the objective side of the crime.

Постановка проблеми. Важливим елементом складу злочину є об'єктивна сторона. По-перше, об'єктивна сторона є елементом складу злочину і входить до підстави кримінальної відповідальності. По-друге, ознаки об'єктивної сторони визначають суспільно небезпечку злочину. По-третє, об'єктивна сторона має важливе значення для правильної кваліфікації злочину. По-четверте, об'єктивна сторона має важливе значення для розмежування злочинів, а також відмежування злочинів від проступків. По-п'яте, урахування ознак об'єктивної сторони дозволяє суду в кожному конкретному випадку правильно визначити ступінь тяжкості вчиненого злочину і виходячи з цього призначити покарання. Тому, дослідження цього елемента має значення для встановлення характеру та ступеня суспільної небезпечки злочину, передбаченого ст. 300 КК України, його правильної кваліфікації та відмежування від суміжних злочинів.

Стан дослідження. Окремі аспекти аналізу об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 300 КК України, висвітлювались у працях таких науковців, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Л. П. Брич, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, П. П. Михайленко, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. Д. Шаргородський та інших. Однак, не дивлячись на беззаперечну теоретичну й практичну значимість наукових праць зазначених вчених, у цілому можна констатувати недостатній аналіз питання щодо визначення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 300 КК України. Тому, розгляд питання щодо визначення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 300 КК України, є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. У теорії кримінального права аргументовано думкою є позиція висловлена В. І. Борисовим, про те, що об'єктивна сторона злочину – це процес суспільно небезпечного та протиправного посягання на охоронювані законом суспільні відносини, який розглядається з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, котрі починаються зі злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта і закін-

чуються спричиненням певної шкоди об'єкту [1, с. 25]. Виступаючи зовнішнім виразом процесу злочинного посягання, об'єктивна сторона злочину протікає в певних умовах, місці й часі, внаслідок чого спричинюється шкода суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом [1, с. 25]. В. М. Кудрявцев стверджує, що об'єктивна сторона – це процес суспільно небезпечного та протиправного посягання на охоронювані кримінальним законом інтереси, який розглядається з його зовнішнього боку, з точки зору послідовного розвитку тих подій та явищ, які починаються із злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта та закінчуються настанням злочинного результату [2, с. 9].

Отже, з наведеного випливає, об'єктивною стороною злочину є сукупність передбачених кримінальним законом ознак, що характеризують зовнішню сторону суспільно небезпечного діяння, яка посягає на об'єкти кримінально-правової охорони. Як уже зазначалося до ознак об'єктивної сторони відносять діяння (дія чи бездіяльність), наслідок, причинний зв'язок, спосіб, знаряддя і засоби, місце, час, обстановку вчинення злочину. Їх розділяють на обов'язкові та факультативні ознаки.

Слід зазначити, що злочинне діяння (дія чи бездіяльність) є найважливішою ознакою об'єктивної сторони, тому що саме воно виступає стрижнем об'єктивної сторони в цілому та її окремих ознак [3, с. 169]. Згідно з ч. 1 ст. 11 КК України, суспільно небезпечне діяння може виступати в формі дії або бездіяльності.

Об'єктивна сторона злочину законодавцем може конструюватися дwoюкою. Так, в одних випадках об'єктивну сторону злочину характеризують тільки суспільно небезпечні діяння в формі дії чи бездіяння. В інших випадках, для наявності об'єктивної сторони, крім діяння необхідна також наявність суспільно небезпечних наслідків та причинного зв'язку між ними. Ті склади злочину, об'єктивну сторону яких складає тільки суспільно небезпечна дія або бездіяльність, незалежно від наслідків, що настали в теорії кримінального права прийнято називати формальними складами злочинів. До них відносять і склад злочину, передбачений ст. 300 КК України. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію є формальним складом, так як законодавець вказує в диспозиції статті тільки на діяння і зовсім не передбачає обов'язковості настання будь-яких наслідків. Тому злочин слід вважати закінченим з моменту завершення вказаних дій.

Отже, обов'язковою ознакою злочину, закріпленого у статті 300 КК, є діяння. Воно полягає в активному, свідомому, суспільно небезпечному, протиправному акті поведінки суб'єкта злочину. Як показав аналіз вивчення вироків суду у злочинах, передбачених ст. 300 КК України, у 100 % випадках злочин вчиняється активними діями. В диспозиції статті, що розглядається вказані наступні дії: ввезення в Україну з метою збуту або розповсюдження, виготовлення, зберігання, перевезення, інше переміщення, з тією самою метою, збут, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також примушування до участі в їх створенні.

Вважаємо, що для правильного розуміння потрібно дати визначення кожному з них. Так, ввезення в Україну – це дії, у ході яких вказані твори переміщуються через державний або митний кордон на територію України [4, с. 830]. Слід звернути увагу на аргументацію деяких вчених з приводу вилучення з диспозиції ст. 300 КК України, посилення на такі дії, як “ввезення в Україну”, оскільки вони за основним безпосереднім об'єктом посягання, яким є встановлений порядок переміщення через митний кордон, охоплюються складом

злочину, передбаченого ст. 201 КК України. У разі, коли особа вчинила й інші дії, передбачені диспозиціями вказаних законів (зберігання, пересилання, збут тощо), скоєне належить кваліфікувати за сукупністю зі ст. 201 КК України [5, с. 5].

Проте ми вважаємо таку позицію дещо невірною, так як твори, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію не є предметом контрабанди. Вони, на перший погляд, охоплюються поняттям “товар”. Однак, проаналізувавши ст.ст. 179, 190 ЦК України, доходимо висновку, що майно – це річ матеріального світу, щодо якої можуть виникати цивільні права та обов’язки. Відомо, що твори, які пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію не можуть породжувати цивільних прав і обов’язків, бо не перебувають у цивільному обігу. Отож переміщення таких творів поза митним контролем або з приховуванням від нього додаткової кваліфікації за ст. 201 КК України не потребує [6, с. 114].

Наступною розглянемо дефініцію “виготовлення”. В тлумачних словниках “виготовити” означає “зробити готовим, зробити, виробити” [7, с. 187]. Виготовленням творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію потрібно вважати безпосереднє їх створення, редагування, доповнення, переклад з іноземної мови, розмноження, тиражування таких творів за допомогою друку, зняття копій, монтаж, а також створення фільму чи відеозапису. В даному випадку злочин вважається закінчений, якщо особа виготовила хоча б один твір.

Під “зберіганням”, відповідно до абз. 7 п. 3 ППВСУ “Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів” № 4 від 26 квітня 2002 р., потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов’язані з фактичним незаконним перебуванням творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію у володінні винної особи (вона може їх тримати при собі, у будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання настає незалежно від його тривалості [8, с. 229].

“Перевезення” полягає в умисному переміщенні творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію будь-яким видом транспорту, як в межах території України, так і за її межі. Під іншим переміщенням слід розуміти, наприклад, перенесення творів з одного місця в інше, під час якого транспорт не використовується.

У свою чергу, під збутом творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію слід розуміти будь-яке оплатне чи безоплатне відчуження цих творів та запускання їх в обіг, здійснюване особою, яка усвідомлює їх характер (продаж, обмін, дарування, передача в рахунок погашення боргу тощо). У випадку збуту той, хто володіє зазначеним твором, втрачає контроль щодо його подальшого використання, тому законодавець визнає це діяння злочинним незалежно від того, якими мотивами керувався той, хто відчужував цей предмет.

У той же час, відповідно до ст. 1 Закону України “Про кінематографію”, термін розповсюдження (прокат) фільму визначається як виготовлення фільмокопій (тиражування), продаж та передача їх в прокат юридичним та фізичним особам [9]. Також відповідно до ст. 2 Закону України “Про видавничу справу”, під розповсюдженням видавничої продукції слід розуміти доведення видавничої продукції до споживача як через торговельну мережу, так і іншими способами [10]. Крім того, згідно ст. 2 Закону

Україні “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”, під розповсюдженням примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних слід розуміти введення в обіг примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних шляхом їх продажу чи іншої передачі права власності [11].

У тлумачному словнику дієслово “розповсюдити” означає: 1) розширити коло дії чого-небудь; 2) зробити доступним, відомим для багатьох [12, с. 651]. Тому розповсюдження творів полягає у вчиненні будь-яких дій, в результаті яких вони безоплатно переходять у тимчасове чи постійне користування інших осіб, або зміст яких сприймається і усвідомлюється хоча б однією людиною.

Розповсюдження таких творів можливе у ЗМІ, їх поширення через комунікаційні канали, якими винний чи злочинець пропагує культ насильства та жорстокості, виявляє своє негативне ставлення, огиду, неприязнь, ворожість до певних етнічних, релігійних чи расових груп, з метою викликати подібне ставлення в інших осіб. При цьому не має значення, чи вдалося досягнути винному своєї мети.

Отже, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, — більш широке за змістом поняття, воно включає як збут предметів злочину, передбачених ст. 300 КК України, так і забезпечення платного або безоплатного ознайомлення (поширення) з ними якомога більшої кількості осіб (шляхом демонстрації кінофільму, безоплатного або за символічну плату роздавання книжок або плакатів, іншої друкованої продукції тощо).

При цьому із змісту статті ми розуміємо, що кримінальна відповідальність настає за вчинення дій щодо не менше як двох творів. Розповсюджувати такі твори можуть як їх виробники, так і інші особи. Також варто вказати, що розповсюдження може бути як безоплатним (дарування), так і оплатним (продаж, обмін тощо). Тому не зрозуміло чому в диспозиції ст. 300 КК України, окремо виділено збут, так як він є одним із проявів розповсюдження.

Важливо зазначити, що кримінальна відповідальність за ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію настає лише, якщо вони здійснюються з метою їх збуту чи розповсюдження, що викликає труднощі при кваліфікації. По-перше, довести умисел на виконання зазначених дій дуже важко. По-друге, за цією статтею неможливо притягнути до відповідальності у випадках, які трапляються, на жаль, доволі часто, коли в таких творах вбачається образа почуттів чи приниження національної честі і гідності не конкретної людини, а етнічної групи чи народу в цілому. Перспективним також є встановлення адміністративної відповідальності за розповсюдження таких творів.

Варто звернути увагу, що заклики до національної та расової ворожнечі в Інтернеті, зображення картин насильства і жорстокості правоохоронці взагалі нехтують. Українські провайдери розташовують офіційні сайти расистських та неофашистських організацій, та таких, що прославляють безсердечність та безжалісність, на яких широко пропагуються цінності, що заперечують людські життя та гідність.

Примушування до участі в створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, відповідно до п. 15 ППВСУ “Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” № 2 від

27 лютого 2004 р., це будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погроза застосувати фізичне насильство, знищити майно потерпілого, розголосити відомості, які він бажає зберегти в таємниці тощо) і спрямовані на те, щоб особа виступила автором (спів-автором) відповідного твору або взяла участь у його створенні (виготовленні) як актор, режисер, оператор тощо [8, с. 245]. У випадку, коли таке примушування супроводжувалося мордуванням, катуванням, заподіянням тілесних ушкоджень або іншими діями, що містять склад злочину, передбачений КК України, відповідальність повинна наставати за сукупністю вчинених злочинів.

Висновки. Везення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію є формальним складом злочину, так як законодавець вказує в диспозиції статті тільки на діяння і зовсім не передбачає обов'язковості настання будь-яких наслідків. Тому злочин слід вважати закінченим з моменту завершення вказаних дій.

Крім того, при виготовленні творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію для себе, тобто без мети збути чи розповсюдження притягнути особу до кримінальної відповідальності неможливо. Вважаємо, що це положення є суттєвим недоліком діючої редакції ст. 300 КК України.

ЛІТЕРАТУРИ:

1. Борисов В.И. Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ. — Харьков: Издательское объединение “Вища школа”, 1977. — 113 с.
2. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. — М. : Госюриздат, 1960. — 244 с.
3. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций — 2-е изд. перераб. и доп. — М. : Издательство БЕК, 1999. — 590 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 5-те вид., переробл. та доповн. — К. : Юридична думка, 2008. — 1216 с.
5. Ківалов С. Рецензія на монографію О. О. Кравченко “Контрабанда” // Митна справа. — №3(69). — 2010. — С. 4–7.
6. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : Практ. посіб. — К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. — 160 с.
7. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. — Харків; Фоліо, 2005. — 767 с.
8. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1963-2009 рр. Видання шосте, зі змінами та доповненнями. — Х. : “Одіссей”, 2010. — 456 с.
9. Про кінематографію : Закон України від 13 січ. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22. — Ст. 114.
10. Про видавничу справу : Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.
11. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1587-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 24. — Ст. 183.
12. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. — СПб., 1998. — 700 с.